

A SZIE FALUSZEMINÁRIUM MINT SPECIÁLIS VIDÉK-KUTATÓ MŰHELY

VILLAGE-SEMINAR IN SZIU LIKE A SPECIAL RURAL-RESEARCH TEAM

DR. NAGYNÉ DR. MOLNÁR MELINDA

Szent István Egyetem, Gödöllő, Magyarország

nagyne.molnar.melinda @gtk.szie.hu

Összefoglalás

A rendszerváltást követően a vidéki térségekben, csakúgy mint máshol az országban jelentős társadalmi, gazdasági átalakulás kezdődött. A SZIE Faluszeminárium kutatásainak fókuszában a falukutató mozgalmakhoz hasonlóan a falu megismerése áll. A kiindulópont az, hogy a falu társadalmi, gazdasági terének megismerése nélkül nem érthetőek a nagyobb léptékben zajló területi folyamataink sem, azaz nem értelmezhetőek a globálisabb gazdasági, társadalmi trendek. Ezzel a tanulmánnyal a cél bemutatni a 10 éve működő Faluszeminárium kutatások gondolati előzményeit, valamint annak jelenkori működését.

Kulcsszavak: falukutatás, faluszeminárium, monitoring

JEL kód: R11

Bevezetés

A mintegy másfél évszázados múltra visszatekintő hazai falukutatások kezdetben egy-egy konkrét vidék-jelenséget, társadalmi, gazdasági problematikát helyeztek fókuszba. Olyan jelenségeket, amelyek az adott időben a leginkább feszítették a hazai vidéki társadalmat. Ilyen igen korán megjelent hangsúlyos kérdésnek számít az agrármegélhetés, az agrártársadalom tagoltságának problémája. Fontos azonban kiemelni, hogy ezek a korai kutatások sem csupán egyetlen tudományterülethez kapcsolódtak. Éppúgy megvolt bennük a helye az agrártudománynak, mint ahogyan a szociológiának, a néprajznak, vagy éppenséggel a társadalomföldrajznak.

A tudományos igényű falukutatások alapvetően egyetemekhez, akadémiai műhelyekhez kapcsolódtak. Itt fontos azonban megjegyezni, hogy a falukutató mozgalmaknak már a kezdetek kezdetén sem minden esetben volt tudományos célja. Sok esetben, különösen a trianoni nemzettrauma után nemzetegyesítő célokat

megfogalmazó politikai mozgalmak is születtek, amit az motivált, hogy a magyarság nyelvi, kulturális identitását leginkább a falvak őrzik.

A falukutató hagyományok előzményei és a faluszemináriumi kutatások elindítása a SZIE-n

A gödöllői Szent István Egyetemen 2006-ban három különböző tudományterület kutató-tanára; Deáky Zita (néprajz), Madarász Imre (szociológia) és Molnár Melinda (társadalomföldrajz) megalapította a Faluszemináriumot. Az alapítás során abból indultunk ki, hogy *a falukutatók történetileg is megfogalmazott céljai és a jelenkori céljaink* (a rendszerváltás utáni vidéki átalakulás dokumentálása) *eredendően összhangba hozhatóak*. Az is motivált bennünket, hogy a falukutató munka ma is jól szolgálhatja a jövő vidék-kutatóit, de általában a vidéki térbe irányuló szakemberképzést is, ami a Szent István Egyetem képzési profilját is jól támogathatja. És mivel a falukutató nagy történeti múltra visszatekintő módszertannal rendelkező mozgalom; adatbázisok, gyűjtések is rendelkezésre állnak, ezért ezt a kutatást úgy véltük nem elkezdni, hanem folytatni kell. Első lépésben a műhelyet alapító kollégákkal végiggondoltuk, hogy milyen előzményekhez nyúlhatunk. Mivel a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának jogelődjén (akkori néven: Közgazdaságtudományi Kar Mezőgazdasági Osztálya), Gödöllőn már az 1920-as évek elején működtek országos jelentőségű falukutatói programok, így volt mihez nyúlni. Elődöknek tekinthetők többek közt Teleki Pál, Györffy István, Ihrig Károly, Czettler Jenő, akik a falu társadalomtörténeti, néprajzi, szociográfiai és szociálpolitikai kérdéseiről Gödöllőn is tartottak magántanári előadásokat. (ld. Wallshausen, 1995 idézi Deáky, 2007)

A történeti előzményeket vizsgálva a gödöllői falukutatók legnagyobb formátumú neve Steinecker Ferenc, aki a 30-as években számos fiatal kutatót indított el a pályán. Többek között innen indult el *A néma forradalom* (1937) című nagy port kavaró mű szerzője is, Kovács Imre, aki itt, Gödöllőn, a mai Egyetem jogelőd intézményében tanult. (Hévey 1941)

Föltárva a gödöllői falukutató műhely történeti előzményeit, és vizsgálva a kortárs műhelyek munkáit, végül arra a következtetésre jutottunk, hogy módszertani kidolgozottsága, komplex látásmódja okán a Sárospataki Református Főiskolán működő Újszász Kálmán nevéhez kapcsolódó mozgalmat újítjuk fel és adaptáljuk a jelenkori viszonyokhoz. Újszász mellett szöveg, hogy gondolatai ma is meglehetősen időszerűek: *„az ismeretlen magyar falunak a felfedezése a magyar jövő egyik leg-*

nagyobb horderejű feladata. Ami a magyar falura általában áll, az hatványozott mértékben érvényes az egyes, a konkrét magyar falura [...] A mamut falvak és az apró falvak egyaránt várják a felfedezésüket és ezen felfedezésen keresztül [...] a magyar életbe bekapcsolásukat." (Újszászy, 1934: 13. p.) Az általa kidolgozott falukutatói módszertan (1936), és a faluszemináriumi munka tematikája (1934) aktualizálással ma is hasznosítható alpmű. Az aktualizálás szükségességét nemcsak az eltelt 80 év indokolja, hanem az is, hogy Újszászy Kálmán korában az elsődleges cél az volt, hogy a köré csoportosuló fiatal teológushallgatók számára segítséget adjon, hogy majdan ki-k. ki a vidéken élő közösségeket lelkipásztorként jobban tudja majd szolgálni. *„Amint a [...] civilizált ember a humanitás magaslatait járja, nemcsak a nagy egész, a teljes emberi közösség bontakozik ki előtte, hanem megszerzi azt a semmi más módon meg nem szerezhető perspektívát is, amely képessé teszi arra, hogy a nagy emberi közösségen belül, annak értékeit adó (lokális) közösségek értékeit is objektíven szemlélhesse.*" (Újszászy, 1934: 4. p.)

A faluszemináriumi munka ma

A Faluszeminárium ma Kassai Zsuzsanna és Nagyné Molnár Melinda vezetésével működik. Itt fontos megjegyezni, hogy ennél azonban jóval szélesebb a szakmai segítői bázis. Ritter Krisztián kollégánk, valamint Solt Péter (Magyar Állami Földtani Intézet) is több ízben volt segítője a munkának. A 2006-ban elindult Faluszemináriummal a célunk az volt, hogy a rendszerváltás után különösen felgyorsult falusi átalakulás dokumentálásra kerüljön. A területi folyamatok monitoringozása volt tehát a cél, azaz a társadalmi, gazdasági folyamatok változásának nyomon követése néhány kiválasztott helyszínen, ahová terveink szerint időről időre visszatérve nyomon követhetővé válnak az időbeli elmozdulások is. A műhely alapja a Faluszeminárium c. tárgy, amely minden tavaszi félévben meghirdetésre kerül szabadon választott tárgyként. Diákjaink eredendően a Szent István Egyetem hallgatói, de voltak vendégként néprajzhallgatóink az ELTE-ről, és geográfus hallgatónk is a Debreceni Egyetemről, sőt a Premontrei Szent Norbert Gimnáziumból is vittünk már magunkkal diákokat. A Faluszeminárium keretein belül a hallgatók képet kapnak a hazai falu-fejlődésről általában, valamint arról a faluról részletesen is, amelynek vizsgálatát az adott évben a kutatók terephelyül jelölik ki. A tárgy tematikája némi újítással ugyan, de lényegében Újszászy hasonló elnevezésű Faluszemináriumának módszertanát (1934) követi. A sárospataki elődnek megfelelően, munkánkat mi is két részre bontjuk: egy ún. *„belső”* és egy *„külső”* munkára. Ahogyan Újszászy írja: *„belső jelzővel illetjük a falukutató munkának azt az ágát, amely nem a faluban [...] hanem a*

szemináriumi helységben folyik.” (Újszászy, 1934: 10. p.) Ez a belső munka a mi gyakorlatunkban is összetett. Az egyik legfőbb cél, hogy ennek keretében előkészítsük a *külső* falumunkát. A másik célunk pedig, hogy a terepi munka eredményeit feladatunk legvégén összegezzük és publikáljuk. A *külső munka* értelemszerűen a faluszemináriumi munkának azon része, amely a falvakban folyik.

Az általunk kialakított rendszerben a Faluszeminárium minden évben részben, vagy egészben megújuló csapattal a tavaszi félévben indul. A szemináriumi keretek közt folyó *belső munka* első lépésében a leendő falukutató fiatal diákjainkkal megkezdjük a szakirodalmi forrásgyűjtést, hogy mindenki alaposan felkészülhessen a falukutatásra. A falura vonatkozó alapismereteket több irányból válogatjuk: foglalkozunk egyrészt a falukérdéshez általában kapcsolódó szakirodalmakkal, másrészt azokkal a tanulmányokkal, cikkekkel, monográfiákkal, melyek a konkrét, vizsgálandó helyszínnel kapcsolatosak. Ezen munka teszi lehetővé, hogy később kialakítsuk a tényleges kutatási irányokat, a terepi kutatás konkrét céljait, és hogy kidolgozzuk a szükséges vizsgálati módszertant. Minden résztvevő hallgató önálló kutató: saját (a képezésének, érdeklődésének, és természetesen a vizsgálandó helyszínnel megfelelő) témát választ. A módszertan kialakításánál fontos kihangsúlyozni, hogy nincs egységes, minden témához, minden helyszínhez jól adaptálható módszertan; ezért egyedileg (a faluhoz), és egyénileg (minden egyes témához külön-külön) történik a kutatás módszertanának kialakítása. (Nagyné Molnár, 2015)

A félévnyi előkészület után következhet az ú.n. *külső munka*, azaz a nyári terepi információgyűjtés. Erre *több napos* tábor formájában kerül sor. A *több* napra Újszászy is nagy hangsúlyt fektetett: a rövid kiszállások ugyanis nem pótolják a tartós kint léteket, nem tesznek lehetővé mélyebb megismerést. Természetesen a rövid kiszállásoknak is van helye és értelme: a tábort megelőzően a tábort szervező, vezető kollégák számára ajánlott, mert általa kiépíthető az a kapcsolatrendszer, amely a tábor működése szempontjából rendkívül hasznos. A tábor időtartamát minden esetben úgy alakítjuk, hogy *hétvégi napok* is beleessenek az ottlétünkbe, mert így nem csupán a falusi hétköznapiakra van rálátásunk. Valamennyi táborunkban vasárnapon – követve az Újszászy-féle faluszemináriumi kutató hagyományokat – a helyi istentiszteleteken, miséken megmerülünk a közösség szakrális életében. Ezt nem csupán hagyománytiszteletből tesszük, és nem is csak azért, mert ez a falvak közösségi életének kutatása szempontjából fontos. Ennek segítségével minden esetben közösségünk lesz a falubeliekkel, ami rövid és hosszú távon is nagyon fontos a faluszemináriumi kutatásaink szempontjából. (Nagyné Molnár, 2015)

A diákok elszállásolásában is visszanyúltunk a falukutató hagyományokhoz. Kezdetben törekedtünk arra, hogy házaknál fogadják be a hallgatóinkat, amely nagy segítség volt abban, hogy más perspektívából is megismerjék diákjaink a helyi viszonyokat. Itt fontos azonban megjegyezni, hogy a falusi turizmus, a falusi vendéglátás, mint üzleti megélhetési forma terjedésével a szállásadásnak erre a számunkra kívánatos módjára egyre kevésbé van mód. A szállásaink ma már (kényszerűen) fizető vendégellátó-helyeken történik, mindig az adott faluban. A megismerésnek a klasszikus családokba befogadott „együttélésben” működő kutatási lehetősége tehát hosszú távon nem alkalmazható. (Nagyné Molnár, 2015)

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a táborban minden esetben kialakítunk egy olyan bázis-helyet, ahol összegyűlhetünk, és ahol a menet közben szerzett tapasztalatokat, felmerült kérdéseket átbeszéljük. A tábor utolsó napjával a terepi munka hivatalosan befejeződik, ám sok esetben további információk gyűjtése érdekében a kutató tanárok és diákok saját szervezésben még visszatérnek a helyszínre. (Nagyné Molnár, 2015)

A külső munka végeztével, a gyűjtött anyag feldolgozásával folytatódik a *belső munka*. Teljessé az ismeret ugyanis akkor lesz, amikor az adatokat, a tapasztalatokat összegezzük, összevetjük, összefüggéseiben értékeljük. Ennek első lépése a vonatkozó irodalom és a gyűjtött adatok (kérdőíves felmérések adatai, statisztikai adatok, fotódokumentumok stb.), tapasztalatok rendszerezése egyes témakörök (pl. megélhetés, közösségi élet, elérhetőség stb.) köré. A megismerés, adat- és anyaggyűjtés végén a gyűjtött fotókat, a kérdőíves felméréseink adatait, az egyéb statisztikai és más jellegű dokumentációkat papír és/vagy elektronikus adatrögzítéssel mentett formában információs-bázisba rakjuk össze. Amikor a falura vonatkozó ismeretek rendszerezve a rendelkezésünkre állnak, akkor foghatnak a falukutató diákjaink a faluról általuk vállalt egy-egy téma megírásához. Ennek során – mint ahogyan az előkészületekben, és magában a terepi kutatásban is – a tábort vezető, a táborban részt vevő tanárok a hallgatók segítségére vannak. A tanulmánykészítés során statisztikai táblázatok, szemléltető térképek, ábrák, grafikonok is készülnek. Ez sok diákunknak jelenti az első kutatói szakkikk megírását. A publikálásra megalapítottuk az Acta Regionis Rurum c. periodikát, mely 2007 óta minden évben megjelenik a hallgatók és oktatók tanulmányaival a SZIE GTK és az Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola támogatásával. Ma már nemcsak papír-alapon érhető el, hanem elektronikusan is; mely lektoráltan, angol nyelvű absztraktokkal a MTA IX. és X. Bizottsága által is referáltak minősítve működik. A tanulmányok jól tükrözik a hallgatók

önálló kutatói kompetenciáját. De nemcsak ezért tartom kiemelt fontosságúnak ezt a periodikát. Hasznos információkat ad ugyanis a vizsgált falu számára, de a regionális szakma vidékért elkötelezett szakemberei előtt is elismertté vált ma már. (Nagné Molnár, 2015)

A mintahelyek kiválasztása

A mintahelyek kiválasztásakor olyan helyszíneket kerestünk, melyek valamilyen vidék-jelenség karakteres megtestesítői. A választott falvak karakterisztikájának meghatározásakor használtuk Beluszky és Sikos T. (2007) falutípusizálási rendszerét. 2007 óta összesen kilenc település került a mintavételi helyek sorába: Siklód (Hargita megye - Románia 2007 és 2008), Bag (Pest megye 2009), Komlóska (Borsod-Abaúj-Zemplén megye 2010), Baks (Csongrád megye 2011), Tiszaladány (Borsod-Abaúj-Zemplén megye 2012) Pázmánd (Fejér megye 2013), Átány (Heves megye 2014), Hollókő (Nógrád 2015), Egercsehi (Heves 2016). (1. táblázat)

Falukutatásaink kutatási tereppontjainak kiválasztása 2016-ban lezárult. 2017-ben megkezdjük a visszatérést a korábbi helyszíneinkre. Ezzel lehetővé válik az ú.n. *trendmonitorozás*. A *trend monitorozás* lényege a tér társadalmi, gazdasági vonatkozású *időbeli* változásainak a követése. Időről időre visszajárva a helyszínekre a gazdasági, társadalmi, területi törvényszerűségek egy-egy idősíkban való elemzésében a feltárt jellegzetességekről időről időre rögzítve a pillanatképeket lehetővé válik ugyanis, hogy változásaiban is láthassuk a vizsgálati helyszíneinket. Fontos és kíváncsos ugyanis, hogy egy-egy konkrét mélyfúrás eredményeinek összegzése után a területi vizsgálat a konkrét helyszínen ne szakadjon meg. A hosszabb időtávon keresztül végzett monitoringozás ugyanis lehetővé teszi, hogy a település/térség gazdasági, társadalmi jelenségeinek mélyebb összefüggéseit is megértsük. A területi folyamatok ilyenféle monitoringozása tehát a tér *folymatos megfigyelését* jelenti. A *hipotézis-tesztelő monitoring* során pedig a már korábban leírt, avagy prognosztizált változások nyomon követése a cél.

1. táblázat: A faluszemináriumi kutatások helyszínei

<i>A falu neve</i>	<i>Megye</i>	<i>Típusnév (Beluszký-Sikos T. 2007)</i>	<i>Kiegészítés</i>
Bag	Pest megye	Jó munkaerőpiaci helyzetű, stagnáló népességű, magas kiingázó aránnyal rendelkező község	1. jelentősen nő a cigányság számaránya 2. a Galga-mente vezető néphagyományörző faluja
Komlóska	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Rohamosan fogyó népességű, rossz munkaerőpiaci helyzetű aprófalvak jelentős arányú agrárkeresővel	1.ruszin falu 2.fejlődő a turizmus 3. jelentős a nem agrár-vállalkozások alapítása (önkormányzati ösztönzések)
Tiszaladány			1. közigazgatási váltással került BAZ megyéhez 2. Tokaj közelsége ellenére semmilyen turizmus nem mérhető 3. gyarapodó a cigány kisebbség
Baks	Csongrád	Átlagos munkaerőpiaci helyzetű, csökkenő népességű, vegyes funkciójú községek	1. fiatal falu (a XX. század közepén önállósodott), Ópusztaszer ikertestvére 2. nincs turizmus 3. jelentős a cigányság számaránya
Pázmánd	Fejér		1. a Budapesti agglomeráció pereméhez közel fekszik 2. a Velencei tavi turisztikai desztináció része
Átány	Heves	Rossz munkaerőpiaci helyzetű, közepes méretű, stagnáló népességű falvak, sok kiingázóval	1. a paraszti kultúrához erősen kötődő falu 2.jelentős cigány kisebbség
Egercsehi			1.egykor bányászfalu 2. jelentős cigány kisebbség

<i>A falu neve</i>	<i>Megye</i>	<i>Típusnév (Beluszky-Sikos T. 2007)</i>	<i>Kiegészítés</i>
Hollókő	Nógrád	Kedvezőtlenebb demográfiai folyamatokkal, de számottevő idegenforgalmi szerepkörökkel rendelkező kistelepülés	1. Világörökség 2. előregedő falu
Siklód	Hargita		Határon túli (Románia) teljes egészében magyarlakta, népességvesztő zsákfalu, a Sóvidék „turizmusiparának” árnyékában

Forrás: Saját szerkesztés, 2017

Azzal, hogy megkezdődött a visszatérés a korábbi kutatási helyszínekre, a faluszemináriumi kutatás egy újabb korszakba lépett. Elérte a valóban mélyfúrás jellegét.

A faluszemináriumi műhely szakmai eredményei

A faluszemináriumi műhely az elmúlt 10 év alatt 9 helyszínről több mint 100 oktatói és hallgatói publikációt készített. Több mint fél tucat TDK dolgozatnak volt kiinduló pontja. Nemcsak a Szent István Egyetemen, hanem a Debreceni Egyetemen és az ELTE-n is. Ugyancsak a Faluszeminárium tette lehetővé egy a Premontrei Szent Norbert Gimnáziumba járó diák OKTV pályamunkájának megírását is. A számos konferencia-megjelenés segítségével pedig tovább visszük a Faluszeminárium és a Kar hírét minden profilba vágó tudományos fórumra. (2. táblázat)

2. táblázat: A faluszemináriumi műhely szakmai eredményei számokban

Kutatási helyszín	Publikációs eredmény	Konferenciák
Siklód (2007-2008)	Acta Regionis Rurum (továbbiakban ARR) 1.: 11 cikk (hallgatók és oktató- kutatók munkája) ARR 2.: 13 cikk további 2 cikk	3 konferencia-előadás 2 TDK-munka
Bag (2009)	ARR 3.: 16 cikk további 2 cikk	4 konferencia-előadás 1 TDK-munka 9 poszter a Kutatók Éjszakáján Gödöllőn
Komlóska (2010)	ARR 4.: 14 cikk további 1 cikk	1 konferencia-előadás 1 TDK-munka 8 poszter a Kutatók Éjszakáján Gödöllőn
Baks (2011)	ARR 5.: 10 cikk további 1 cikk	2 konferencia-előadás
Tiszaladány (2012)	ARR 6.: 15 cikk további 2 cikk	1 konferencia-előadás 1 TDK-munka 12 poszter a Kutatók Éjszakáján Gödöllőn
Pázmánd (2013)	ARR 7.: 12 cikk	A 12 fős falukutató tábor bemutatkozása a Kutatók Éjszakáján Gödöllőn Kötetbemutatóval egybekötött
Átány (2014)	ARR8.: 11 cikk további 2 cikk	3 konferencia-előadás A falukutató tábor bemutatkozása a Kutatók Éjszakáján Gödöllőn Kötetbemutatóval egybekötött workshop
Hollókő (2015)	ARR9.: 14 cikk további 3 cikk	3 konferencia-előadás 1 TDK-munka 9 poszter a Kutatók Éjszakáján Gödöllőn Kötetbemutatóval egybekötött workshop
Egercsehi (2016)	ARR10.: 14 cikk további 1 cikk	1 konferencia-előadás Közeljövőben: kötetbemutatóval egybe- kötött workshop

Forrás: Saját szerkesztés, 2017

Összegzés

A falukutatások általában vett célja a vidék társadalmi, gazdasági sajátosságainak feltárása. Az eredendően sárospataki hagyományú Faluszeminárium a gödöllői Egyetem jogelőd intézményének (Közgazdaságtudományi Kar Mezőgazdasági Osztályának) munkáját folytatja. A Faluszeminárium keretei között folyó tudományos munka lényege egy olyan trend- és hipotézis-monitoring, amely lehetővé teszi, hogy az összesen 9 kiválasztott terepi helyszín vizsgálatán keresztül a globális és lokális jelenségek mélyebb összefüggéseit is megérthessük.

Irodalomjegyzék

- Beluszky, P. – Sikos T. T. (2007): Változó falvaink. Magyarország falutípusai az ezredfordulón. MTA Társadalomkutató központ, Budapest
- Deáky, Z. (2007) A gödöllői falukutató hagyományok újjáélesztése a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán. *Acta Regionis Rurum* 1. pp. 3-9
- Hévey, L. (1941): Steinecker Ferenc emlékezete. Klny. A Magyar Gazdák Szemléjéből.
- Nagyné Molnár M. (2015): Falukutató hagyományok és azok megújítása Gödöllőn. pp. 151-173. In: Smid B. (szerk.) Minden dolgok folytatása: Tanulmányok Deáky Zita 60. születésnapjára. ELTE BTK Néprajzi Intézet, Budapest
- Újszászy, K. (1934): A faluszeminárium. A Sárospataki Ref. Főiskola Faluszemináriumának Füzetei. Sárospatak
- Újszászy, K. (1936): Útmutatás a magyar falu tanulmányozásához. Sárospatak
- Wallshausen, Gy. (Főszerk.) (1995): Jubileumi emlékkönyv 1920-1995. Gödöllői Agrártudományi Egyetem, Gödöllő

Abstract

After the Transition was started a new process in the changing of the rural economy, and society like in other places of the country. The focus point of the Village- seminar (SZIU) is the recognition of these changing. This goal is synchronized with the purpose of other village studies. Our starting point is that we can't understand our global regional economical, and social trends without the recognition of the local (rural)'s trends. The purpose of this study is to show the antecedents and the current character of the Village seminar which has been operating for 10 years.

Keywords: village-research, village-seminar, monitoring